

URBANIZATSIYA. MIGRATSION JARAYONLAR VA ULARNING OQIBATLARI

*Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti
Topshiruvchi: MNP-76/23 guruhi talabasi*

Mahsutov Umarjon
Tekshirdi: Ibragimov G'. G'

Annotatsiya: Maqola urbanizatsiya jarayonining iqtisodiy sabablari va oqibatlarini tahlil qiladi. Insonlarning qishloqlardan shaharlarga ko'chishi ish o'rinlari, yuqori daromad va rivojlangan infratuzilma bilan bog'liq bo'lib, shahar mehnat bozorini kengaytiradi, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, urbanizatsiya uy-joy narxlarining oshishi, transport tizimi va ekologik bosimning kuchayishi kabi salbiy oqibatlarga olib keladi. Qishloqlarda esa mehnat resurslarining kamayishi va iqtisodiy faollikning pasayishi kuzatiladi. Muallif urbanizatsiyaning ijobiy tomonlarini kuchaytirish va salbiy oqibatlarini yumshatish uchun qishloqlarda ish o'rinlari yaratish, infratuzilmani rivojlantirish, shahar siyosatini takomillashtirish kabi chora-tadbirlarni taklif qiladi.

Kirish

So'nggi o'n yilliklarda insonlarning qishloqlardan shaharlarga ko'chishi jadal tus olib, urbanizatsiya jarayonining tezlashishiga sabab bo'lmoqda. Bu jarayon tasodifiy emas: shaharlarning iqtisodiy markaz sifatida kengayishi, ish o'rinlarining ko'pligi, yuqori daromad va rivojlangan infratuzilmaning mavjudligi aholining shahar hayotiga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi. Natijada shaharlar aholisi keskin ortib, bu talab ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish sohaları va mehnat bozorining o'zgarishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, urbanizatsiya qishloq hududlarida mehnat resurslari kamayishi, iqtisodiy faollik pasayishi kabi bir qator oqibatlarni ham yuzaga keltiradi. Mazkur mavzu aynan insonlarning shaharga intilishining iqtisodiy sabablari va bu jarayonning turli sohalarga ta'sirini tahlil qilishga qaratilgan.

Insonlarning shaharlarga intilishi zamonaviy iqtisodiy rivojlanishning eng asosiy jarayonlaridan biri hisoblanadi. Bu harakatning ildizi, avvalo, iqtisodiy imkoniyatlarning hududlar bo'yicha notekis taqsimlanganida namoyon bo'ladi. Qishloqlarda mavjud ish o'rinlarining kamligi, mehnatning mavsumiyligi, texnologiyalarning sekin joriy etilishi va daromadning pastligi aholini shahar tomon yo'nalishga undaydi. Qishloq xo'jaligi ko'plab mamlakatlarda iqtisodiyotning muhim tarmog'i bo'lsa-da, u barqaror daromad va professional o'sish imkoniyatlarini har doim ham ta'minlamaydi. Natijada yoshlar va mehnatga layoqatli aholi o'z hayoti uchun ko'proq imkoniyatlar mavjud bo'lgan shahar muhitini tanlashga moyil bo'ladi.

Shaharlarda iqtisodiyotning diversifikatsiyalashganligi, ko'plab tarmoqlarning bir nuqtada jamlangani va turli malakadagi ishchi kuchiga keng talab mavjudligi ularni yanada jozibador qiladi.

Shaharlarga oqib kelgan aholi mehnat bozorida faol ishtirok etar ekan, ish beruvchilar uchun ham yangi imkoniyatlar paydo bo'ladi. Shahar hududlarida talab qilinadigan mehnat turlari turlicha bo'lgani sababli iqtisodiy jarayonlar tez sur'atlarda kengayadi. Aholi sonining ortishi ishlab chiqarish hajmining oshishiga, yangi korxonalar ochilishiga, xizmat ko'rsatish sohaslarining kengayishiga olib keladi. Masalan, sanoat korxonalari ko'proq ishchi kuchi topa olgani uchun yangi sexlar ishga tushiradi, savdo markazlari aholining iste'mol talabiga mos ravishda kengayadi, logistika va transport xizmatlari esa shaharlararo hamda shahar ichidagi yuk va yo'lovchi oqimiga qarab rivojlanadi. Xizmat ko'rsatish sektorining kengayishi esa shahar iqtisodiyotining yanada tirik va dinamik bo'lishiga sabab bo'ladi. Kafe, restoran, bozorbop savdo markazlari, o'quv markazlari, turar-joy qurilishi, sog'liqni saqlash va ta'lim muassasalari aholining ehtiyojlarini qondirish uchun ko'proq faoliyat yurita boshlaydi. Bu jarayonning o'zi iqtisodiy faollikni ko'taradi va shaharni hududiy iqtisodiyotning markaziga aylantiradi.

Shaharda iqtisodiy talabning oshishi iste'mol bozoriga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Aholi ko'paygan sari oziq-ovqat mahsulotlariga, turmush buyumlariga, uy-joyga, transport xizmatlariga, jamoat xizmatlariga va infratuzilmaviy resurslarga talab ortadi. Bu esa ishlab chiqaruvchi va xizmat ko'rsatuvchilarning bozor imkoniyatlarini kengaytiradi. Natijada korxonalar o'z ishlab chiqarish quvvatlarini oshiradi, yangi texnologiyalar joriy etiladi, mehnat unumdorligi oshadi va bu jarayon butun iqtisodiy tizimga ijobiy sur'atda ta'sir qiladi. Shahar iqtisodiyotining bunday yuksalishi investitsiyalar oqimini ham rag'batlantiradi. Kapital oqimi ko'proq foyda keltiradigan hududlarga yo'naladi va ular ko'pincha yirik shaharlardir.

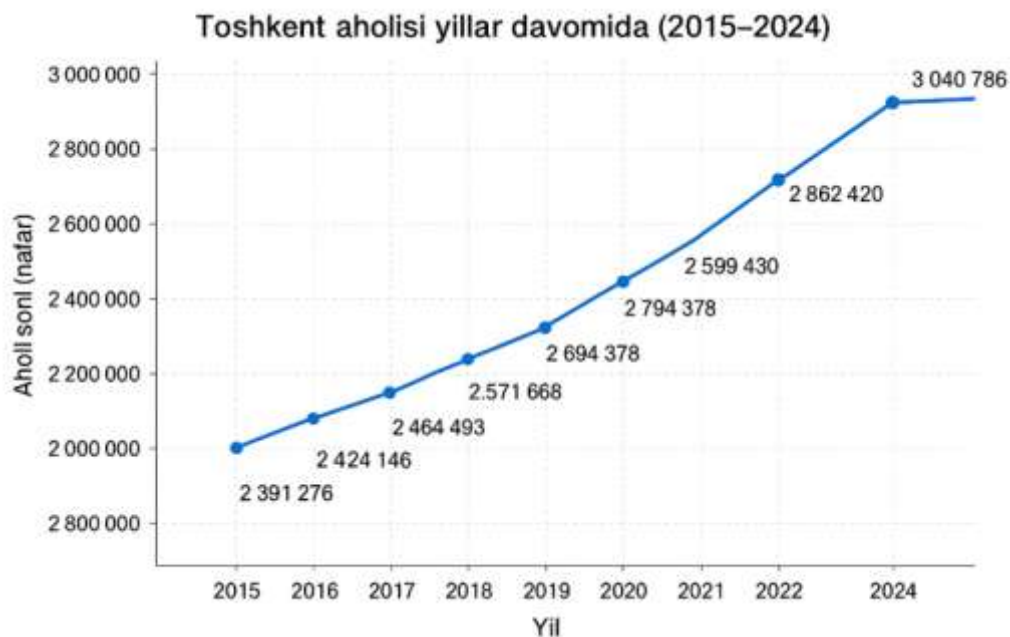
Urbanizatsiyaga olib keluvchi omillar (Illustrativ diagramma)

Urbanizatsiya jarayoni nafaqat imkoniyatlar, balki salbiy oqibatlarni ham kuchaytirmoqda. Masalan, Toshkent shahri aholisi rasmiy hisobda **3,1 milliondan oshgan**, amaldagi real aholi soni esa talab va migratsiya tufayli bundan **30–35% ko'p** bo'lishi mumkin. O'zbekiston bo'yicha esa 2025-yilda **37,86 million aholining 19,3**

millioni, ya'ni **51%** shaharlarda yashaydi. Migratsiya oqimining oshishi uy-joy narxlari va ijara bozorida keskin ko'tarilishlarga olib kelmoqda — qurilish sur'atlari talabni to'liq qoplay olmayapti.

Transport tizimi ham yuklama ostida: tirbandliklar, jamoat transportining to'lishi va xarajatlarning oshishi urbanizatsiyaning tipik belgilariga aylangan. Ekologik bosim ham ortmoqda — Toshkentda havo ifloslanishi JSST me'yorlaridan bir necha barobar yuqori ekani qayd etilgan. Shahar infratuzilmasining eskirganligi sababli suv, elektr, kanalizatsiya va chiqindi tizimlari ham ko'paygan aholiga moslashishga ulgurmayapti. Natijada chekka hududlarda tartibsiz massivlar, infratuzilma bilan yetarli ta'minlanmagan mahallalar paydo bo'lmoqda.

Urbanizatsiya jarayonining qishloqlarga ta'siri ham chuqur va uzoq muddatli bo'ladi. Eng avvalo, qishloqlardan yoshlarning ketishi mehnat resurslarining kamayishiga, demografik nomutanosiblikning kuchayishiga va iqtisodiy faollikning pasayishiga olib keladi. Ishchi kuchi kamaygan qishloqlarda qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi izchil davom ettirilmaydi, texnik yangilanish sekinlashadi, ba'zan esa butun xo'jaliklar faoliyati qisqaradi. Qishloq ichki bozori ham torayadi: aholiga xizmat ko'rsatuvchi do'konlar, ustaxona, servis markazlari mijozlar kamligidan faoliyatini davom ettira olmaydi. Bu esa qishloq aholisini yanada iqtisodiy jihatdan faol hududlarga ko'chishga majbur qiladi, natijada qishloq hududlari asta-sekin iqtisodiy jihatdan sustlashib boradi.

Shu bilan birga, shaharlarning ortib borayotgan talabi qishloq xo'jaligi mahsulotlariga ehtiyojni ham oshiradi. Nazariy jihatdan bu qishloqlar uchun yangi imkoniyat bo'lishi kerak edi, ammo amalda mehnat resurslarining kamayishi, texnologiyaning sustligi va ishlab chiqarish xarajatlarning oshishi sababli ta'minot

barqarorligi buzilishi mumkin. Bu esa oziq-ovqat narxlarining oshishiga, bozordagi beqarorlikka va ayrim mahsulotlarning tanqisligiga olib keladi.

Shu tariqa, shaharlashuv jarayoni insonlarning farovonroq hayotga intilishi bilan boshlansa-da, u butun hududlar iqtisodiyoti, demografiyasi va infratuzilmasiga murakkab, ko'p qatlamli ta'sir ko'rsatadi. Urbanizatsiyaning ijobiy tomonlari — iqtisodiy o'sish, mehnat bozorining kengayishi, xizmatlar va texnologiyalarning rivojlanishi — uning salbiy oqibatlari bilan chambarchas bog'liq holda kechadi. Shu sababli, urbanizatsiyani to'g'ri boshqarish har bir mamlakat uchun strategik ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda.

Xulosa va takliflar

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, insonlarning shaharga intilishi tabiiy iqtisodiy jarayon bo'lib, u mehnat bozoridagi tengsizlik, infratuzilmaning rivojlanganligi va professional o'sish imkoniyatlari bilan izohlanadi. Urbanizatsiya iqtisodiyotning ko'plab tarmoqlarini jonlantiradi, xizmatlar va ishlab chiqarish sohalarining kengayishiga turtki beradi, shaharlarni iqtisodiy markazga aylantiradi. Biroq bu jarayon bilan birga turli muammolar ham yuzaga keladi: uy-joy narxlarining oshishi, infratuzilma yuklamasining ko'payishi, ekologik bosim, ijtimoiy tengsizlik va qishloqlarda demografik hamda iqtisodiy faollikning pasayishi shular jumlasidandir. Aholi oqimi nazorat qilinmasa, shaharlar haddan tashqari yuklanadi, qishloqlar esa bo'shab qolib, iqtisodiy jihatdan sustlashadi. Demak, urbanizatsiya nafaqat iqtisodiy imkoniyat, balki uni to'g'ri boshqarishni talab qiladigan murakkab jarayondir.

Bu jarayonning salbiy tomonlarini yumshatish va ijobiy natijalarini kuchaytirish uchun bir nechta takliflarni ilgari surish mumkin. Avvalo, qishloqlarda yangi ish o'rinlari yaratish, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash orqali u yerdagi iqtisodiy faollikni oshirish zarur. Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, qishloq xo'jaligini qayta ishlash sanoatini rivojlantirish yoshlarning qishloqda qolishini rag'batlantiradi. Shuningdek, infratuzilmani yaxshilash — yo'llar, internet, tibbiy xizmatlar, ta'lim sifatini oshirish — qishloqning raqobatbardoshligini kuchaytiradi. Shaharlar tomonidagi oqimni boshqarish uchun esa uy-joy siyosatini rivojlantirish, arzon uy-joy dasturlarini kengaytirish, jamoat transporti tizimini modernizatsiya qilish va ekologik choralarni kuchaytirish talab etiladi. Bundan tashqari, shahar atroflarida rejalashtirilgan sanoat zonalari va xizmat ko'rsatish markazlarini tashkil etish aholining markazga haddan tashqari to'planishini kamaytiradi. Urbanizatsiyani oqilona boshqarish shaharlar rivojiga ham, qishloqlar barqarorligiga ham xizmat qiladi va umumiy iqtisodiy farovonlikni ta'minlashga yordam beradi.

Fordalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. www.in-library.uz/index.php/jasss/article/view/122215
2. www.agir.academiascience.org/index.php/agir/article/view/1663
3. www.green-eco.uz/index.php/GED/article/view/5260